

Одеський державний аграрний університет

УШАКОВ ВЛАДЛЕН МИХАЙЛОВИЧ

УДК 619:616.9-036.2:576.853:636.22./28(477.7)

**УРОГЕНІТАЛЬНИЙ ХЛАМІДІОЗ ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ
В ГОСПОДАРСТВАХ ПВДНЯ УКРАЇНИ**

16.00.008 – епізоотологія та інфекційні хвороби

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата ветеринарних наук

Одеса – 2003

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Одеському державному аграрному університеті

Науковий керівник: доктор ветеринарних наук
Атамась Валентин Якимович,
Одеський державний аграрний університет
завідувач кафедри епізоотології та паразитології.

Офіційні опоненти: доктор ветеринарних наук, професор, заслужений
Діяч науки і техніки АР Крим
Ковальов Василь Львович,
Кримський державний аграрний університет,
завідувач кафедри мікробіології і вірусології;

доктор ветеринарних наук, професор, заслужений
діяч науки і техніки України,

Литвин Володимир Петрович,
Національний аграрний університет, професор
кафедри епізоотології.

Провідна установа: Сумський національний аграрний університет, кафедра епізоотології та організації ветеринарної справи, м. Суми.

Захист відбудеться “2” грудня 2003 р. о 13 годині на засіданні

Спеціалізованої вченої ради К 41.372.01 в Одеському державному

Аграрному університеті за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 99, ауд. 225.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського державного аграрного університету за адресою: 65039, м. Одеса, вул. Канатна, 99, к. 120.

Автореферат розісланий “28” жовтня 2003 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат ветеринарних наук

С.І.Масленікова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Серед чисельної інфекційної патології людей і тварин велику питому вагу займають антропозоонозні і зоонозні хламідійні інфекції, які є серйозною медико-ветеринарною проблемою. Хламідіози – це група контагіозних захворювань тварин, птиці та людей, які спричинюються антигеноспорідненими і морфологічно схожими мікроорганізмами – хламідіями (Панкратова В.Н., 1979; Хазипов Н.З., Равилов А.З., 1984; Бортничук В.А., 1991; Терских И.И., 1957; Ковалев В.Л., 1987; Шаткин А.А., 1982).

За даними Schachter J. et al, 1973; 1974; 1975; Хамадеева Р.Х. і співавт., 1980; Хазипова Н.З., Равилова А.З., 1984; Бортничука В.А., 1991; Павленко М.С., 1996; Ковалева В.Л., 2003 у сільськогосподарських тварин хламідії спричинюють патологію дихальної, харчотравної, опірнорухальної, нервової і уrogenітальної систем.

Хламідії є потенціальною загрозою здоров'ю людей, які можуть заразитись в результаті контакту з тваринами, зараженими цими збудниками або при вживанні м'яса і молока, отриманих від таких тварин (Любецький В.Й., 1983; Venables C. et al, 1989; Walterspiege L.J. et al, 1989), а також на м'ясокомбінатах і м'ясопереробних підприємствах при обробці туш хворої худоби і птиці (Терских И.И. з співавт., 1969).

В 1972 році вивчення хламідіозів було включено в програму досліджень Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). Ця програма включає: вивчення етіології, діагностики, поширення, лікування і профілактики хламідіозів тварин і людей.

В останні роки, дякуючи широким і цілеспрямованим дослідженням вчених по вивченню хламідіозу овець, свиней, сріблясто-чорних лисиць, великої рогатої худоби, розроблені і впроваджені у виробництво діагностикуми, вакцини і раціональні заходи боротьби (Боровик Р.В. і співавт., 1975; Митрофанов Н.М., 1980; Караваев Ю.Д., Налетов Н.И., 1981; Chernesky M.A. et al., 1986; Pollard D.R. et al., 1989; Black C.M., 1997; Настенко В. і співавт., 2001; Стегній Б.Т. і співавт., 2002). Разом з тим, багато питань цієї проблеми потребують поглибленого вивчення, особливо це стосується хламідіозу великої рогатої худоби. У цього виду тварин недостатньо вивчена крайова епізоотологія хвороби в південних областях України, її розповсюдження, перебіг, симптоматика, патоморфологічні і гістоморфологічні зміни. Потребують вдосконалення методи лікування хворих тварин і система профілактики хвороби.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є розділом теми науково-дослідної роботи кафедри епізоотології та паразитології Одеського державного аграрного університету “Крайова епізоотологія найбільш поширених інфекційних захворювань тварин та птиці півдня України” (номер державної реєстрації 0101U 001736).

Мета і задачі досліджень. Вивчити розповсюдження, перебіг, симптоматику, патоморфологічні і гістоморфологічні зміни спонтанного уrogenітального хламідіозу великої рогатої худоби на півдні України; удосконалити існуючі методи лікування хворих тварин та розробити науково обґрунтовану систему профілактичних заходів.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі задачі:

- провести аналіз показників відтворення стада великої рогатої худоби в господарствах південного регіону України;
- вивчити епізоотичну ситуацію з хламідіозу великої рогатої худоби в Одеській, Миколаївській і Херсонській областях;
- вивчити симптоматику спонтанного уrogenітального хламідіозу в залежності від форми клінічного перебігу хвороби;
- вивчити патоморфологічні і гістоморфологічні зміни у великої рогатої худоби при спонтанному хламідіозі;
- вивчити ефективність комплексного лікування корів з тривалою неплідністю хламідійної етіології;
- удосконалити систему заходів при уrogenітальному хламідіозі великої рогатої худоби.

Об'єкт дослідження – корови і нетелі з господарств Одеської, Миколаївської та Херсонської областей.

Предмет дослідження. Предметом дослідження були: статистичні матеріали обліку та звітності державних підприємств ветеринарної медицини; результати епізоотологічних обстежень молочно-товарних ферм; результати клінічних, патоморфологічних, гістоморфологічних та лабораторних досліджень; кров та сироватка крові великої рогатої худоби.

Методи досліджень – комплексний епізоотологічний (епізоотологічне обстеження господарств і спостереження за ними; порівняльно-історичний і порівняльно-географічний опис епізоотичного процесу; статистичне дослідження і епізоотологічний аналіз), клінічний, серологічний, патоморфологічний, гістоморфологічний, гематологічний, вірусологічний.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше в південному регіоні України: вивчено розповсюдження, перебіг, симптоматику, патоморфологічні і гістоморфологічні зміни спонтанного уrogenітального хламідіозу великої рогатої худоби; удосконалено існуючі методи лікування хворих тварин та розроблено науково обґрунтовану систему профілактичних заходів.

Практичне значення одержаних результатів. Проведеними дослідженнями встановлено, що хламідіоз великої рогатої худоби в південному регіоні України має більш широке поширення у порівнянні з фактичними статистичними даними ветеринарного обліку і звітності. На підставі проведених досліджень розроблені “Рекомендації з діагностики та профілактики уrogenітального хламідіозу великої рогатої худоби”, впровадження в практику яких, озброює практичних фахівців

ветеринарної медицини методами діагностики, лікування та більш ефективними засобами профілактики.

Матеріали дисертації, викладені в наукових статтях, використовуються викладачами на кафедрах епізоотології та паразитології, мікробіології і вірусології Одеського державного аграрного університету.

Особистий внесок здобувача. Здобувач особисто обґрунтував тему дисертаційної роботи, опрацював джерела літератури за темою дисертації, розробив методичні підходи до вирішення поставлених завдань, виконав весь обсяг експериментальних робіт, проаналізував отримані результати, дав їм наукову інтерпретацію, написав дисертацію.

Виділення хламідій та їх ідентифікацію проведено в Українському науково-дослідному протичумному інституті ім. І.І.Мечнікова (м. Одеса) спільно з кандидатом медичних наук Нехороших З.М.

Гістоморфологічні дослідження матеріалу від корів, хворих на уrogenітальний хламідіоз, проведено спільно з кандидатом ветеринарних наук Бігдан Г.К. (Одеський державний аграрний університет).

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційної роботи доповідались та обговорювались на наукових конференціях професорсько-викладацького складу, наукових співробітників і аспірантів Одеського державного аграрного університету в 1997, 1998, 1999, 2001, 2002, 2003 роках; на науковій конференції молодих вчених Львівської державної академії ветеринарної медицини (2002 р.); на науково-практичній конференції Українського інституту експериментальної і клінічної ветеринарної медицини (м. Харків, 2002 р.).

Публікації. За матеріалами дисертації опубліковано сім наукових статей, в тому числі сім у фахових виданнях, а саме: дві статті в журналі “Ветеринарна медицина України”; три статті – у збірнику наукових праць “Аграрний вісник Причорномор’я” Одеського державного аграрного університету; одна стаття у збірнику наукових праць Інституту експериментальної і клінічної ветеринарної медицини; одна стаття у збірнику наукових праць Львівської державної академії ветеринарної медицини.

Структура дисертації. Дисертаційна робота викладена на 125 сторінках комп’ютерного тексту і складається з таких розділів: вступ, огляд літератури, вибір напрямків, матеріали та методи досліджень, результати досліджень, аналіз і узагальнення результатів досліджень, висновки, пропозиції виробництву, список використаних джерел, додатки. Робота ілюстрована 8 таблицями, 38 рисунками. Список використаної літератури включає 277 найменувань, в тому числі 135 іноземних.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Дослідження за темою дисертаційної роботи виконувалися протягом 1996-2002 рр. на кафедрі епізоотології та паразитології Одеського державного аграрного університету, в Українському науково-дослідному протичумному інституті ім. І.І. Мечнікова, в обласних лабораторіях ветеринарної медицини і господарствах Одеської, Миколаївської і Херсонської областей. Матеріалом досліджень були корови і нетелі з порушеннями репродуктивної функції, а також патологічний матеріал від них.

Епізоотичну ситуацію з хламідіозу великої рогатої худоби в південному регіоні України вивчали за результатами лабораторних досліджень на цю хворобу, проведених в обласних лабораторіях ветеринарної медицини Одеської, Миколаївської і Херсонської областей, а також за результатами власних досліджень. Епізоотологічні дослідження проводили з використанням комплексного епізоотологічного методу, “Методических указаний по эпизоотологическому исследованию” (Бакулов И.А. і співавт., 1982), посібника “Методы эпизоотологического исследования и теория эпизоотического процесса” (Джупина С.И., 1991).

Клінічні обстеження тварин і гематологічні дослідження проводили за загальноприйнятими методами в господарствах зі значним відсотком порушень репродуктивної функції у корів і телиць, в яких лабораторно підтверджувався хламідіоз. В окремих випадках лабораторні дослідження проводили в лабораторії особливо небезпечних природновогнищевих інфекцій Українського науково-дослідного протичумного інституту ім. І.І. Мечнікова. Всього клінічно обстежено 13833 тварини. Гематологічно досліджено проби крові від 20 корів.

Патоморфологічні зміни вивчали на вимушено забитих тваринах, абортіваних плодах, мертвонароджених телятах. Матеріалом цих досліджень були: 3 абортівані плоди; 5 мертвонароджених телят; 38 корів, нетелів і телиць парувального віку з порушеннями репродуктивної функції, затримкою посліду та післяродовим ендометритом; 14 корів і телиць з вагінітами, уретритами, цервіцитами, метритами; 15 корів і телиць з тривалою неплідністю.

Матеріалом гістоморфологічних досліджень були гістологічні зрізи з органів вимушено забитих корів, з господарств неблагополучних щодо хламідіозу, діагноз в яких встановлювався комплексно на підставі епізоотологічних, клінічних, патологоанатомічних даних і результатів лабораторних досліджень: РЗК; ІФА; ізоляції хламідій на курячих ембріонах; мікроскопії мазків-відбитків, фарбованих за Романовським – Гімзою.

Для гістоморфологічних досліджень від забитих корів, після зовнішнього обстеження органів, відбирали шматочки: дорзальної і уретральної ділянки піхви; піхвової та маткової ділянки шийки матки; середньої частини уретри; маткових трубок; середостінних лімфатичних вузлів; селезінки; печінки; нирок. Для фіксації використовували 10% кальцій-формол за Бекером в модифікації Пірса та рідину Карнуа. Технічна обробка матеріалу виконувалась за загальноприйнятою методикою. Парафінові зрізи товщиною 5-8 мкм фарбували гематоксилином і

еозином, пікрофуксином за Ван-Гізоном. Всього в процесі роботи було виготовлено і досліджено 68 гістологічних препаратів.

Виявлення, виділення і ідентифікацію хламідій, а також серологічні дослідження (РЗК, ІФА) проводили згідно “Методических указаний по лабораторным исследованиям на хламидийные инфекции сельскохозяйственных животных” (1986).

Для діагностичних досліджень використано 280 курячих ембріонів. Проведеними дослідженнями виділено і ідентифіковано сім штамів хламідій.

При постановці РЗК на хламідіоз використовували діагностичні набори, виготовлені Херсонською біофабрикою. Всього з нашою участю серологічно досліджено в РЗК 3088 проб крові від великої рогатої худоби в Одеській, Миколаївській і Херсонській лабораторіях ветеринарної медицини.

Діагноз на хламідіоз вважали підтвердженим лабораторними дослідженнями у випадках: виділення збудника із досліджуваного матеріалу і його ідентифікацію; виявлення збудника в досліджуваному матеріалі і отриманні позитивних результатів дослідження на хламідіоз сироваток крові від цих же тварин; встановлення наростання титру антитіл в два і більше рази при дослідженні сироваток крові тварин, які абортували.

При первинній постановці діагнозу на хламідіоз в господарстві дотримувалися правила, що виділення і ідентифікація збудника обов'язкові. В подальшому хворих тварин виділяли шляхом серологічних досліджень.

Лікування корів з тривалою неплідністю хламідійної етіології проводили комплексно з використанням етіотропних препаратів та патогенетичних засобів. Ефективність комплексного лікування вивчена на 60 хворих коровах.

Статистичну обробку отриманих результатів досліджень проводили за И.И. Ашмариним, А.А. Воробьевым (1960).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналіз показників відтворення стада великої рогатої худоби в господарствах південного регіону України

Проведений аналіз показав, що в господарствах Одеської, Миколаївської і Херсонської областей протягом 1998-2002 років відмічався низький вихід телят від 100 корів. Так, в Миколаївській області він коливався в межах від 61 в 2000 р. до 77 – в 2001 р.; в Одеській області – від 65 в 2000 р. до 77 в 2002 р.; в Херсонській – від 66 в 2000 р. до 76 в 1999 і 2002 роках.

Звертає на себе увагу значна кількість неплідних корів, мертвнонароджених телят і абортів в господарствах південного регіону України. Так, на молочно-товарних фермах Миколаївської області кількість неплідних корів коливалась в межах 6,3% в 2001 р. до 10,3% в 1999 р.; в Одеській області – від 9,7% в 1999 р. до 11,3% в 2002 р.; в Херсонській області – від 3,3% в 2000 р. до 13,2% в 1998 р.

Кількість мертвнонароджених телят в Миколаївській області коливалась в межах 1,0% в 2002 р. до 2,1% в 1998 р.; в Одеській області – від 0,14% в 1998 р. до 0,74% - в 2001 р.; в Херсонській області - від 0,07% в 2002 р. до 0,35% в 1998 р.

Значною в господарствах півдня України є також кількість абортів у корів і нетелів. Так, в Миколаївській області кількість абортів коливалась в межах від 0,49% в 2001 р. до 0,85% в 1998 і 1999 роках; в Одеській області – від 0,15% в 1998 р. до 0,74% - в 2001 р.; в Херсонській області – від 0,22% в 2002 р. до 0,45% в 2001 р.

Епізоотична ситуація з хламідіозу великої рогатої худоби в південному регіоні України

Згідно офіційної звітності Управлінь ветеринарної медицини Миколаївської, Одеської і Херсонської областей в господарствах півдня України серед корів не реєструються заразні хвороби, що супроводжуються ураженням органів розмноження (бруцельоз, кампілобактеріоз, трихомоноз, лептоспіроз, інфекційний ринотрахеїт, хламідіоз, мікоплазмоз).

Стосовно хламідіозу великої рогатої худоби питання залишається дискусійним, так як на цю інфекцію обласні лабораторії ветеринарної медицини лабораторні дослідження проводять лише в окремих випадках і не належному методичному рівні в зв'язку з відсутністю діагностиків. Районні лабораторії ветеринарної медицини Одеської, Миколаївської і Херсонської областей взагалі лабораторних досліджень на хламідіоз не проводять.

Проведені нами, спільно зі співробітниками Українського науково-дослідного протичумного інституту ім. І.І. Мечнікова, лабораторні дослідження матеріалу на хламідіоз показали широку циркуляцію хламідій серед великої рогатої худоби в господарствах південного регіону України. Такої ж думки дотримується Павленко М.С. (1996) на підставі лабораторних досліджень, проведених Центральною лабораторією ветеринарної медицини.

Симптоматика спонтанного уrogenітального хламідіозу у великої рогатої худоби в залежності від форми клінічного перебігу хвороби

На підставі аналізу результатів вивчення симптоматики хламідіозу у корів, нетелів і телиць визначено три форми клінічного перебігу хвороби: типову, стерту і безсимптомну. Типова форма перебігу хламідіозу характеризувалась спорадичними абортами корів і нетелів протягом року, народженням нежиттєздатного приплоду, затримкою посліду, розвитком ендометриту; у телят – гастроентеритами, бронхопневмоніями, артритами, кон'юнктивітами і енцефалітами.

Для стертої форми перебігу хвороби характерні перегули, вагініти, уретрити, цервіцити і хронічні ендометрити. Безсимптомна форма характеризується тривалою неплідністю, прихованими ендометритами й сальпінгітами.

Показники крові у великої рогатої худоби при спонтанному хламідіозі відрізняються від таких у здорових тварин: загальна кількість лейкоцитів, в тому числі паличкоядерних нейтрофілів і еозинофілів у хворих тварин, достовірно вища, ніж у здорових. Підвищена кількість лейкоцитів вказує на наявність запальних реакцій у хворих на хламідіоз корів, а еозинофілія обумовлена алергічним станом організму. Кількість еритроцитів, базофілів, лімфоцитів і моноцитів, у порівнянні з показниками у контрольних тварин, достовірно нижча. Кількість гемоглобіну і сегментоядерних нейтрофілів, як у хворих, так і у здорових корів знаходяться на одному рівні.

Патоморфологічні зміни у великої рогатої худоби в залежності від форми клінічного перебігу хвороби

Патоморфологічні зміни при уrogenітальному хламідіозі залежали від форми перебігу хвороби.

При типовій формі хламідіозу патоморфологічні зміни виявляли в абортіваних плодах та плаценті корів. У корів після абортів спостерігали затримку посліду, катаральний або катарально-гнійний ендометрит, який супроводжувався точковими крововиливами на слизовій оболонці шийки матки та вагіни, некрозом котиледонів і плаценти. Крововиливи знаходили також і в регіональних лімфатичних вузлах. У порожнині матки знаходили гнійно-катаральний або фібринозний ексудат. Плодові оболонки набрякли, місцями міжкотиледонний хоріон студенисто інфільтрований. У котиледонах багато дрібних некротичних вогнищ сірувато-жовтого кольору.

Абортівані плоди добре розвинуті, з волосяним покривом. У всіх плодів знаходили набряк шкіри і підшкірної клітковини, скупчення великої кількості рідини в черевній та грудній порожнині. Множинні точкові крововиливи виявляли на слизовій оболонці гортані, трахеї, язика,

очей, сичуга, на костально-легеневій плеврі, ендо- і епікарді, тимусі і у портальних лімфатичних вузлах. Легені стухлі, з ознаками набряку та з крововиливами. Печінка збільшена, ламка, нерівномірно пофарбована. Нирки з ознаками вираженої білкової дистрофії. Слизова оболонка тонкої й товстої кишок набрякла, гіперемійована з крововиливами. Регіонарні лімфатичні вузли збільшені і геморагічно інфільтровані.

При стергій формі у корів і телиць знаходили зміни, характерні для уретриту, цервіциту і ендометриту. Слизова оболонка вагіни гіперемійована, набрякла. Слизова оболонка сечовивідного каналу інфільтрована і складчата. Сечовий міхур переповнений сечею, розтягнутий. Нирки у всіх тварин збільшені, застійні, з точковими крововиливами в корковому шарі і желеподібними інфільтратами в нирковій мисці. Слизова оболонка шийки матки набрякла, гіперемійована, з точковими крововиливами.

Гістоморфологічні зміни у великої рогатої худоби при спонтанному хламідіозі

При спонтанному хламідіозі у корів гістоморфологічні зміни виявлені в легенях, печінці, середостінних лімфатичних вузлах, селезінці, нирках, слизових оболонках вульви, уретри і матки.

В гістологічних зрізах з легень виявлені зміни, характерні для катаральної, інтерстиціальної, геморагічної та бронхопневмонії змішаного типу, а також ателектаз, альвеолярну емфізему з розривом стінок альвеол, лімфоцитарну та периваскулярну інфільтрацію перибронхіальної та периваскулярної сполучної тканини.

У середостінних лімфатичних вузлах встановлено гіпертрофію лімфоїдних фолікулів, а в окремих ділянках в мозковій речовині збільшену кількість макрофагів.

В гістологічних препаратах селезінки виявлено гіперплазію білої пульпи, периартеріальну лімфоїдну інфільтрацію, гемосидероз червоної пульпи.

Значні гістоморфологічні зміни виявлені в нирках. В проксимальних відділах нефрону щіткоподібна кайма у більшості каналців відсутня, або збережена лише частково. У деяких з них просвіт широкий і заповнений еозинофільною, безструктурною речовиною. Виявлена також зерниста дистрофія епітелію, венозний застій та гістіолімфоїдна інфільтрація.

В слизовій оболонці вульви встановлено злущування епітелію і лімфоїдну інфільтрацію не лише епітелію, а і підлягаючої сполучної тканини.

Злущування епітелію та лімфоїдну інфільтрацію виявлено також в основній пластинці слизової оболонки уретри.

В гістологічних зрізах слизової оболонки матки виявлені глибокі, покриті слизом розгалужені складки, які нагадують прості трубчасті залози.

Гістоморфологічних змін в маткових трубах та яйцепровіднику не виявлено.

Ефективність комплексного лікування корів з тривалою неплідністю хламідійної етіології

Лікування проводили комплексно з використанням етіотропних препаратів та патогенетичних засобів.

При виборі етіотропних засобів для лікування хворих на хламідіоз тварин враховували, що хламідії чутливі до антибіотиків тетрациклінового ряду, фторхінолонів та макролідів.

Із патогенетичних засобів використовували препарати тимолін і тетравіт.

Лікування тварин починали з імунокорегуючої терапії і підвищення неспецифічної резистентності організму. На 3-5 добу від початку імунокорегуючої терапії розпочинали етіотропне лікування.

Досліди проведені на трьох групах корів, підібраних за принципом аналогів, з яких перша була контрольною.

Тварин першої (контрольної) групи (20 голів) лікували окситетрацикліном- 200 пролонгованої дії, у дозі 1 мл на 10 кг маси тіла тварини, який вводили внутрішньом'язово, тричі, з інтервалом 72 години.

Тварин другої (дослідної) групи (20 голів) лікували комплексно, використовуючи егоцин L.A. у дозі 1 мл на 10 кг маси тіла, який вводили внутрішньом'язово, щоденно, протягом п'яти днів; тетравіт у дозі 5 мл на тварину, один раз на тиждень, чотириохразово; тималін в дозі 10 мг внутрішньом'язово, щоденно, протягом 10 днів.

Ефективність комплексного лікування корів, хворих на уrogenітальний хламідіоз

Групи тварин	Схема комплексного лікування	Кількість хворих тварин, гол.	Отримано позитивних результатів на хламідіоз						Видужало тварин	
			В РЗК			Методи світлової мікроскопії				
			До лікування	Після лікування		До лікування	Після лікування		Всього, гол.	%
				на 21-й день	на 40-й день		на 21-й день	на 40-й день		
I Контрольна	- окситетрациклін-200 пролонгованої дії, у дозі 1 мл на 10 кг маси тіла тварини внутрішньом'язово, триразово з інтервалом 72 години	20	20	12	7	20	12	7	13	65,0
II дослідна	- егоцин L.A., у дозі 1 мл на 10 кг маси тварини, внутрішньом'язово, щоденно протягом п'яти днів; - тетравіт, у дозі 5 мл на тварину, один раз на тиждень, чотирьохразово; - тималін (10 мг), внутрішньом'язово, щоденно протягом 10 днів	20	20	5	3	20	5	3	17	85,0

<p style="text-align: center;">III дослідна</p>	<ul style="list-style-type: none"> - фармазин-200, у дозі 3 мл на 100 кг маси тварини, внутрішньом'язово, щоденно, протягом семи днів; - супозиторії хламіциду, один раз на добу, щоденно, протягом п'яти днів; - тетравіт, у дозі 5 мл на тварину, один раз на тиждень, чотирьохразово; - тималін (10 мг), внутрішньом'язово, щоденно протягом 10 днів 	20	20	3	1	20	3	1	19	95,0
---	---	----	----	---	---	----	---	---	----	------

Тварин третьої (дослідної) групи (20 голів) теж лікували комплексно, використовуючи: фармазин-200 у дозі 3 мл на 100 кг маси тіла, внутрішньом'язово, щоденно, протягом семи днів; тетравіт у дозі 5 мл на тварину, один раз на тиждень, чотирьохразово; тималін в дозі 10 мг внутрішньом'язово, щоденно, протягом 10 днів і супозиторії хламідиду внутрішньопіхво, один раз на добу, щоденно, протягом п'яти днів.

Ефективність лікування корів контролювали щоденним клінічним обстеженням тварин і лабораторно. З цією метою від тварин на 21-й та 40-й дні після лікування відбирали проби крові, робили зішкреби зі слизової оболонки вагіни. Сироватки крові досліджували на хламідіоз в РЗК, а із зішкребів готували мазки і фарбували їх за Романовським – Гімзою і досліджували на наявність хламідій в світловому мікроскопі.

Лікування вважали ефективним, якщо на 40-й день в сироватці крові не виявляли специфічних протихламідійних антитіл, а в зішкребах із слизової оболонки піхви не виявляли хламідій.

Результати комплексного лікування корів, хворих на уrogenітальний хламідіоз наведені в таблиці.

Із наведених в таблиці даних видно, що найбільш ефективним виявилось комплексне лікування корів фармазином–200, тетравітом, тималіном і супозиторіями хламідиду, ефективність якого склала 95,0 % . На 10,0 % була нижчою ефективність лікування корів з використанням егоцену L.A., тетравіту і тималіну (85,0 %).

Система заходів при уrogenітальному хламідіозі великої рогатої худоби

На підставі результатів проведених досліджень і даних літератури нами розроблена система заходів з профілактики і боротьби при уrogenітальному хламідіозі великої рогатої худоби. Основні положення даної системи відображені у “Рекомендаціях з діагностики та профілактики уrogenітального хламідіозу великої рогатої худоби”, затверджених Управлінням ветеринарної медицини Одеської області в 2003 р.

ВИСНОВКИ

1. У дисертації теоретично і експериментально обґрунтовано перебіг, симптоматику, патоморфологічні і гістоморфологічні зміни при спонтанному уrogenітальному хламідіозі великої рогатої худоби в господарствах Одеської, Миколаївської і Херсонської областей, удосконалено існуючі методи лікування хворих тварин, на підставі чого запропоновано систему профілактичних заходів.

2. В господарствах південних областей України в 1998 –2002 роках мали місце: низький вихід телят на 100 корів (в Миколаївській – 72,4 %; в Одеській – 72,8 % ; в Херсонській – 72,8 %); велика кількість неплідних корів (в Миколаївській – 8,94 %; в Одеській – 10,58 % ; в Херсонській – 8,14 %), абортів (в Миколаївській – 0,67 %; в Одеській – 0,38%; в Херсонській – 0,35%) і мертвонароджених телят (в Миколаївській – 1,56 %; в Одеській – 0,46 % ; в Херсонській – 0,24 %).

3. Епізоотична ситуація з хламідіозу великої рогатої худоби в господарствах південного регіону остаточно не в'ячена з причини того, що на цю інфекцію обласні лабораторії ветеринарної медицини в 1998-2002 роках лабораторні дослідження проводили лише в окремих випадках і на недостатньому методичному рівні в зв'язку з відсутністю діагностиків. Районні лабораторії ветеринарної медицини Миколаївської, Одеської і Херсонської областей взагалі лабораторних досліджень на хламідіоз не проводять.

Проведені нами лабораторні дослідження і повідомлення інших вчених України, які займалися вивченням хламідіозу, вказують на широку циркуляцію хламідій серед великої рогатої худоби в господарствах півдня України.

4. У господарствах півдня України хламідіоз корів і нетелів перебігає у трьох формах: типовій, стертій і безсимптомній. Типова форма перебігу хламідіозу не відрізняється від описаної в літературі. Стерта форма перебігу хвороби характеризується перегулами, вагінітами, уретритами, цервіцитами і хронічними ендометритами. Безсимптомна форма перебігу хламідіозу у корів характеризується тривалою неплідністю і прихованими ендометритами й сальпінгітами, які виявляються лише при патологоанатомічному дослідженні вимушено забитих тварин.

5. Показники крові у великої рогатої худоби при спонтанному хламідіозі відрізняються від таких у здорових тварин: загальна кількість лейкоцитів, в тому числі паличкоядерних нейтрофілів і еозинофілів у хворих тварин достовірно вища ніж у здорових; кількість еритроцитів, базофілів, лімфоцитів і моноцитів у хворих тварин нижча у порівнянні з кількістю їх у здорових корів; кількість гемоглобіну і сегментоядерних нейтрофілів, як у хворих хламідіозом, так і у здорових корів, знаходиться на одному рівні.

6. Характер патоморфологічних змін при уrogenітальному хламідіозі великої рогатої худоби залежить від форми перебігу хвороби: при типовому перебізі патоморфологічні зміни не відрізняються від описаних в літературі; при стертій формі у вимушено забитих корів і телиць виявляються патоморфологічні зміни, характерні для хронічного уретриту, цервіциту і ендометриту; при безсимптомній формі у вимушено забитих корів і телиць з тривалою неплідністю виявляються зміни характерні для прихованого ендометриту і сальпінгіту.

7. При спонтанному хламідіозі у корів гістоморфологічні зміни виявляються в легенях, печінці, середостінних лімфатичних вузлах, селезінці, нирках, слизових оболонках вульви, уретри

і матки, що вказує на тяжке ураження хламідіями життєвоважливих органів, в тому числі уrogenітального тракту.

8. Ефективність комплексного лікування корів з тривалою неплідністю хламідійної етіології фармазином – 200, тетравіттом, тимоліном і супозиторіями хламідиду складає 95,0 %. Ефективність комплексного лікування з використанням егоцину L.A., тетравіту і тимоліну на 10,0 % нижча (85,0%).

ПРОПОЗИЦІЇ ВИРОБНИЦТВУ

1. При появі на молочно-товарних фермах у корів абортів, народження мертвого і нежиттєздатного приплоду, ендометритів, тривалої неплідності, а у молодняка гастроентеритів, кон'юнктивитів, бронхопневмоній, поліартритів, спорадичних енцефаломієлітів в обов'язковому порядку необхідно проводити лабораторні дослідження на хламідіоз.

2. Виявлення, виділення і ідентифікацію хламідій, а також серологічні дослідження (РЗК, ІФА) проводити згідно “Методических указаний по лабораторным исследованиям на хламидийные инфекции сельскохозяйственных животных” (1986). Діагноз на хламідіоз вважати підтвердженим лабораторними дослідженнями у випадках: виділення збудника із досліджуваного матеріалу і його ідентифікації; виявлення збудника в досліджуваному матеріалі і отримання позитивних результатів дослідження на хламідіоз сироваток крові від цих же тварин; встановлення наростання титру антитіл в два і більше рази при дослідженні сироваток крові тварин, які абортували. При первинній постановці діагнозу на хламідіоз в господарстві дотримуватися правила, що виділення і ідентифікація збудника обов'язкові. В подальшому хворих тварин виділяти шляхом серологічних досліджень.

3. При встановленні діагнозу на хламідіоз в господарстві необхідно проводити заходи згідно “Инструкции по профилактике и ликвидации хламидиоза животных” (1989) і “Рекомендацій з діагностики та профілактики уrogenітального хламідіозу великої рогатої худоби” (2003).

4. Лікування корів з тривалою неплідністю хламідійної етіології проводити комплексно з використанням етіотропних препаратів та патогенетичних засобів. Рекомендуються такі курси лікування:

- егоцин L.A. у дозі 1 мл на 10 кг маси тіла внутрішньом'язово, щоденно, протягом п'яти днів; тетравіт у дозі 5 мл на тварину, один раз на тиждень, чотирьохразово; тималін у дозі 10 мг внутрішньом'язово, щоденно, протягом 10 днів (ефективність лікування 85,0%);
- фармазін-200 у дозі 3 мл на 100 кг маси тіла, внутрішньом'язово, щоденно, протягом семи днів; тетравіт у дозі 5 мл на тварину, один раз на тиждень, чотирьохразово; тималін у дозі 10

мг внутрішньом'язово, щоденно, протягом 10 днів і супозиторії хламідиду внутрішньопіхво, один раз на добу, щоденно, протягом п'яти днів (ефективність лікування – 95,0%).

Список праць, опублікованих за темою дисертації

1. Ушаков В.М. Урогенітальний хламідіоз великої рогатої худоби // Аграрний вісник Причорномор'я. – Одеса, 1999. – С. 15-18.
2. Ушаков В.М., Атамась В.Я. Патоморфологічні зміни у великої рогатої худоби при найбільш часто діагностуємих формах урогенітального хламідіозу // Аграрний вісник Причорномор'я. – Одеса, 2001. - Вип. 5/16/. – С. 26-29.
Дисертант особисто брав участь в проведенні розтинів трупів, описав патоморфологічні зміни, а також узагальнив отримані результати.
3. Ушаков В.М. Симптоматика урогенітального хламідіозу великої рогатої худоби залежно від форми клінічного перебігу хвороби // Ветеринарна медицина України. – 2001. - №11. – С. 12-13.
4. Нехороших З.Н., Малікова М.В., Бощенко Ю.А., Греков Є.В., Атамась В.Я., Ушаков В.М. Зоонозные хламидиозы в Южном регионе Украины // Аграрний вісник Причорномор'я. – Одеса, 2002. – С. 25-32.
Дисертант особисто проводив забір крові у дослідних тварин та приймав участь у проведенні імунологічних та серологічних дослідженнях, узагальнив результати досліджень.
5. Ушаков В.М., Атамась В.Я. Урогенітальний хламідіоз великої рогатої худоби в господарствах Одеської області // Міжвідомчий тематичний збірник. – Харків, 2002. – С. 611-614.
Дисертант особисто проводив дослідження і статистичну обробку одержаних результатів. Приймав участь у підготовці наукової статті до друку.
6. Ушаков В.М., Атамась В.Я., Бігдан Г.К. Показники крові у великої рогатої худоби при спонтанному хламідіозі // Науковий вісник Львівської державної академії ветеринарної медицини ім. Гжицького. – Львів, 2002. - Том 4/2. частина I. – С. 160-164.
Дисертант особисто проводив забір крові у тварин, приймав участь в проведенні гематологічних досліджень та узагальнив отримані результати
7. Ушаков В.М., Атамась В.Я., Бігдан Г.К. Гістоморфологічні зміни в органах корів при спонтанному хламідіозі // Ветеринарна медицина України. – 2003. - №1. – С. 27-28.
Дисертант особисто проводив забір матеріалу, брав участь в проведенні гістологічних досліджень, узагальнив результати досліджень, приймав участь в підготовці статті до друку.

Ушаков В.М. Урогенітальний хламідіоз великої рогатої худоби в господарствах півдня України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата ветеринарних наук за спеціальністю 16.00.08 – епізоотологія та інфекційні хвороби. Одеський державний аграрний університет, Одеса, 2003.

Проведеними дослідженнями встановлено, що хламідіоз великої рогатої худоби в південному регіоні України має більш широке поширення у порівнянні з фактичними статистичними даними ветеринарного обліку і звітності. У господарствах півдня України хламідіоз корів перебігає у трьох формах: типовій, стергій і безсимптомній. Характер патоморфологічних змін при урогенітальному хламідіозі у великої рогатої худоби залежить від форми перебігу хвороби. Гістоморфологічні зміни при цьому виявляються в легенях, печінці, середостінних лімфатичних вузлах, селезінці, нирках, слизових оболонках вульви, уретри і матки. Ефективність комплексного лікування корів з тривалою неплідністю хламідійної етіології фармазином-200, тетравітом, тимоліном і супозиторіями хламідиду складає 95,0%. Ефективність комплексного лікування з використанням егоцину L.A., тетравіту і тимоліну на 10,0% нижча (85,0%).

Ключові слова: хламідіоз, хламідії, урогенітальний хламідіоз, епізоотична ситуація, тимолін, супозиторії хламідиду.

Ушаков В.М. Урогенитальный хламидиоз крупного рогатого скота в хозяйствах юга Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата ветеринарных наук по специальности 16.00.08 – эпизоотология и инфекционные болезни. Одесский государственный аграрный университет, Одесса, 2003.

Диссертация посвящена изучению урогенитального хламидиоза крупного рогатого скота в хозяйствах юга Украины. Проведенными исследованиями установлено, что хламидиоз среди крупного рогатого скота имеет более широкое распространение по сравнению со статистическими данными в связи с тем, что на эту инфекцию областные лаборатории ветеринарной медицины проводят исследование только в отдельных случаях в связи с отсутствием диагностикумов, а районные – вообще не проводят.

В хозяйствах юга Украины хламидиоз у коров и нетелей протекает в трех формах – типичной, стертой и бессимптомной: типичная форма не отличается от описанной в литературе; стертая форма характеризуется перегулами, вагинитами, уретритами, цервицитами и хроническими эндометритами; бессимптомная форма характеризуется длительной бесплодностью, скрытыми эндометритами и сальпингитами, которые выявляются лишь при патологоанатомическом исследовании вынужденно убитых животных. Показатели крови у крупного рогатого скота при спонтанном хламидиозе отличаются от таковых у здоровых животных: общее количество лейкоцитов, в том числе палочкоядерных нейтрофилов и эозинофилов у больных животных достоверно выше, чем у здоровых; количество эритроцитов, базофилов, лимфоцитов и моноцитов у больных животных ниже по сравнению с их количеством у здоровых коров; количество гемоглобина и сегментоядерных нейтрофилов, как у больных так и у здоровых животных, находится на одном уровне.

Характер патоморфологических изменений при урогенитальном хламидиозе у крупного рогатого скота зависит от формы течения болезни и при типичном течении патоморфологические изменения не отличаются от описанных в литературе; при стертой форме у вынужденно убитых коров выявляются патоморфологические изменения, характерные для хронического уретрита, цервицита и эндометрита; при бессимптомной форме у вынужденно убитых коров с длительной бесплодностью выявляются изменения, характерные для скрытого эндометрита и сальпингита. Гистоморфологические изменения при спонтанном хламидиозе у коров выявляются в легких, печени, средостенных лимфатических узлах, селезенке, почках, слизистых оболочках влагалища, уретры и матки.

Эффективность комплексного лечения коров с длительной бесплодностью хламидийной этиологии фармазином-200, тетравитом, тимолином и суппозиториями хламицида составляет 95,0%. При использовании эгоцина L.A., тетравита и тимолина эффективность лечения на 10,0% ниже (85,0%).

Разработаны “Рекомендации по диагностике и профилактике урогенитального хламидиоза крупного рогатого скота” (2003).

Ключевые слова: хламидиоз, хламидии, урогенитальный хламидиоз, эпизоотическая ситуация, тимолин, суппозитории хламицида.

Ushakov V.M. Cattle urogenital chlamydiosis in the farms of the south of Ukraine. - Manuscript.

The Thesis for a candidat degree in veterinarian sciences, speciality 16.00.08 - epizootology and infectious diseases. - Odessa State Agrarian University. - Odessa, 2003.

The provided research has determined that cattle chlamydiosis in the southern region of Ukraine has wider dissemination in comparison with actual statistic data of veterinarian registration and reports.

In the farms of the south of Ukraine cows chlamydiosis is developed in three forms: typical, effaced and asymptomatic. The nature of pathomorphological changes regarding urogenital chlamydiosis of cattle depends on forms and development of the disease. Histomorphological changes in this case are revealed in lungs, liver, middle paries lymphatic centers, spleen, kidneys, mucous membrane of vulva, urethra and uterus. The efficiency of complex treatment of cows with prolonged afoetus of chlamydiosis ethyology with Pharmazin- 200, Tetravit, Thymolin and chlamydiosis suppositories is 95,0 %. The efficiency of complex treatment with the use of egotsin L.A., tetravit and thymolin is 10 % lower (85,0 %).

Key words: chlamydiosis, chlamydies, urogenital chlamydiosis, epizootological situation, thymolin, suppositories of chlamydiosis.